

Reflexe uplatnění absolventů vysoké školy

Růst významu vzdělání pro příjmové nerovnosti byl u nás již identifikován: například Večerník („Incomes in Central Europe distributions, patterns and perception“, *Journal of European Social Policy* 6: 101-122) takto dokládá obecný pohyb naší společnosti ke společnosti *informační*, jenž vedle privatizace, tržní transformace a růstu významu služeb představuje jeden z hlavních transformačních trendů. I uplatnění absolventů vysoké školy může být pokládáno za indikátor změny společenské role vzdělání v transformující se společnosti.

Otázka po uplatnění absolventů vysokých škol v sobě zahrnuje dva hlavní zájmové okruhy. První z nich je prakticky významný s ohledem na formulaci strategie vysoké školy. Zachycuje vazbu mezi příležitostmi pro absolventy na trhu práce a jejich využitím, a také hodnocení předpokladů, jež pro absolventy vstupující do praxe vytváří studium vysoké školy.

Druhý okruh má širší souvislosti: na jedné straně jde o aspirace absolventů vysokých škol obecně, na straně druhé pak o jejich reálné naplňování v *měníci se společnosti*. Takto obecně vymezené *uplatnění* má řadu operacionalizovaných indikací: identifikovali jsme celkem 17 komponent, mezi něž jsme zařadili jednak dostupné *objektivní* charakteristiky uplatnění jako jsou například platy, a dále i subjektivní hodnocení jednotlivých dimenzí pracovního uplatnění.

Výzkum tří posledních absolventských ročníků (tedy let 1993, 1994 a 1995) pěti- a šestiletého (magisterského) denního studia pěti fakult Masarykovy univerzity – Filozofické (FF), Lékařské (LF), Pedagogické (PedF), Právnické (PrF) a Přírodovědecké (PřirF) – se opíral o dotazníkové šetření, které by mělo – v případě ideální návratnosti – charakter vyčerpávajícího šetření. Sběr dotazníků byl zajištěn technikou poštovní ankety. Celkově se podařilo získat 1632 řádně vyplněných dotazníků z 3410 rozeslaných, což představuje celkovou návratnost 47,30 %.

S ohledem na použitou techniku bylo významné zhodnotit reprezentativnost v základních identifikačních znacích. Srovnání základ-

ního souboru a výběrového souboru podle tří základních znaků – fakulta, pohlaví, ročník absolutoria ukázalo, že rozdíly se pohybují v rozmezí 3,35 až -11,15 %. Takto hodnocena se zdá být reprezentativnost přijatelná. I tak ovšem není možné vyloučit existenci systematické chyby, způsobené samovýběrem respondentů: například časové zaneprázdnění *úspěšnějších* respondentů mohlo návratnost u této skupiny relativně snižovat stejně tak jako *hořký osud* těch méně úspěšnějších. Návratnost byla také jistě ovlivněna vztahem k *alma mater*.

Ze všech respondentů je sice jen 1,2 % nezaměstnaných, což v podstatě odpovídá podílu nezaměstnaných absolventů v České republice, ovšem získání zaměstnání bylo obtížné celkově asi pro jednu třetinu absolventů. Obtížněji si práci obstarávali absolventi LF (pro 60 % bylo obtížné získat zaměstnání), ti také v nadprůměrné míře spoléhali jak na *vlastní přičinění* tak i *pomoc rodičů a známých*. To potvrzuje význam mobilizace sociálních sítí v životně problémových situacích. Obtížnější bylo také získat zaměstnání pro ženy než pro muže (37 % žen získávalo obtížně zaměstnání oproti 25 % mužů).

Absolventi MU působí především ve školství (34,5 %), zdravotnictví (26,3 %) a ve veřejné a státní správě (9,5 %) a službách pro podniky (6,4 %); v terciárním a kvartárním sektoru jich celkově nalezlo zaměstnání 87,5 procenta.

Zhruba dvě třetiny absolventů pracují ve státních firmách či institucích (zejména absolventi LF a PedF), významně více absolventů PrF (44,4 %) působí naopak v sektoru soukromém, absolventi FF jsou častěji než ostatní zaměstnáváni u zahraničních a nadnárodních firem anebo soukromě podnikají. Nabízí se hypotéza o využívání jazykových předpokladů k činnosti v soukromém sektoru a podnikání.

Na místě vyžadujícím vysokoškolské vzdělání daného zaměření pracuje téměř 80 % absolventů, poněkud podprůměrných hodnot dosahují absolventi FF, PedF a PrF, jen asi 6 % absolventů vysokých škol pracuje na místech, která vysokoškolské vzdělání nevyžadují. Zaujalo také hodnocení získaných předpokladů, kdy srovnání asi dvou desítek podobně orientovaných průzkumů ukázalo, že mladí absolventi vysokých škol při přechodu do praxe postrádají

zejména bezprostředně prakticky využitelné znalosti a dovednosti, zkušenosti s výpočetní technikou, patřičnou jazykovou výbavu a organizační a komunikační schopnosti.

Průměrný nástupní plat absolventa Masarykovy university za ročníky 1993-1995 byl v našem souboru zjištěn 5 885 Kč, přitom nástupní platy v roce 1994 a 1995 jsou vyšší než v roce 1993, avšak při porovnání roků 1994 a 1995 jsme nezaznamenali vzestup nástupního platu, ačkoliv míra inflace se pohybovala mezi 9 a 10 %. Nástupní plat je však výrazně ovlivněn *typem* zaměstnavatele, k němuž absolvent nastupuje, rozhodující jsou zvláště druh vlastnictví a hospodářské odvětví. Nejvyšší nástupní platy jsou dosahovány u zahraničních firem (v průměru téměř 13 tis. Kč), přes 7 tisíc dosahují samostatně podnikající, zatímco absolventi, kteří nastupují do státního sektoru (a těch je jich většina), dosahují nejnižších průměrných nástupních platů (5 317 Kč). Nejnižší nástupní platy jsou ve zdravotnictví a ve školství, nejvyšší v obchodě a v peněžnictví (asi dvojnásobně vyšší oproti zdravotnictví a školství). Průměrný nástupní plat mužů a žen se příliš neliší, zjišťujeme také, že prospěch na vysoké škole nemá žádný vliv na nástupní plat (koef. pořadové korelace $Sp = -0,007$). Obecně lze vypožorovat, že asi tři čtvrtiny absolventů vysokých škol dosahují při nástupu hranice dvou třetin průměrného platu v ČR (měřeno průměrem roku 1995). Absolutně nejvyšší aktuální platy mají absolventi, kteří ukončili studium na FF v roce 1993. Zde se nabízí hypotéza, že se bude jednat o uplatnění jazyků u zahraničních firem i proto, že v této kategorii – paradoxně – pobírají ženy vyšší platy než absolventi-muži. (viz následující tabulky.)

Aktuální platy absolventů MU

Fakulta	Celkový průměr	Muži celkem	Ženy celkem
FF	9 665	8 421	10 012
LF	7 578	8 228	7 181
PedF	7 492	8 534	7 083
PrF	10 325	10 742	10 130
PřirF	9 058	10 070	8 502
MU celkem	8 570	9 141	8 286

Fakulta	Absolventi		
	1993	1994	1995
FF	11 030	9 940	8 740
LF	8 758	7 668	6 529
PedF	9 174	7 747	6 352
PrF	10 982	10 741	9 714
PřirF	9 911	10 201	7 368
MU celkem	9 726	8 924	7 533

Korelace výše aktuálních a nástupních platů absolventů MU bezpečně prokázala malý význam prospěchu na vysoké škole, pohlaví i délky praxe v prvních třech letech po ukončení studia. O něco větší význam má druh studia (fakulta), ale především typ zaměstnavatele (podle druhu vlastnictví). A tak je zřejmé plat určen hlavně oborem studia, neboť ten ovlivňuje i možnosti zaměstnání v soukromém sektoru (i když vlivné jsou též další okolnosti).

Korelace výše nástupního a aktuálního platu absolventů, Pearsonovy korelační koeficienty

proměnná	nástupní plat	aktuální plat
nástupní plat	1,00	0,70
prospěch na VŠ	n	n
pohlaví – žena (d)	n	-0,08
zaměstnání (d)		
státní sektor	-0,21	-0,36
družstevní sektor	n	n
soukromá česká firma	n	0,07
zahraniční firma	0,39	0,47
podniká	0,06	0,18
podniká, zaměstnává	n	0,09
druh studia (fakulta) (d)		
filozofická	n	0,07
informatiky	n	0,07
lékařská	-0,15	-0,10
pedagogická	n	-0,11
právníká	0,10	0,13
přírodovědecká	n	n
rok ukončení (d)		
1993	-0,10	0,12
1994	n	n
1995	n	-0,15

Vysvětlivky: d = dummy variable (ano = 1, ne = 0), n = nevýznamné na hladině 5 %.

Průměrný plat absolventů zkoumaných typů vysokých škol dosáhl až po třech letech praxe

úroveň průměrné mzdy v republice. Je to dáno zřejmě malým rozpětím průměrné mzdy vysokoškolsky kvalifikovaných profesí od průměrné mzdy, které dává čerstvým absolventům vysokých škol nutně nízkou výchozí pozici. Je tomu tak zejména proto, že některé obory studia jsou spojeny víceméně s neziskovým sektorem, což je v současné situaci výrazný handicap. A konečně je to stále přetrvávající *nevýkonové* hodnocení studentů v praxi: jejich prospěch (zřejmě tedy i schopnosti) se do výše platů vůbec nepromítají.

Absolventům jsme předložili devět faktorů, které představují vybrané komponenty spokojenosti v zaměstnání. Respondenti je hodnotili na sedmibodové škále dvakrát; poprvé hodnotili (1 = *žádný význam*, 7 = *nejvyšší význam*), jakou váhu při hledání zaměstnání těmto faktorům přisuzovali, podruhé pak se k těmto identickým faktorům vraceli a hodnotili jaké satisfakce jim v nynějším zaměstnání přináší. Hodnocení bylo prováděno opět na sedmibodové škále (1 = *vůbec neuspokojuje*, 7 = *nejvyšší uspokojení*) a teoretický průměr představoval pro všechny položky hodnotu 4,00.

Aspirace absolventů a jejich uplatnění

Faktor	„Hledali“	„Našli“	Saldo
Uplatnit vzdělání	5,89	4,93	-0,97
Výška platu	3,97	2,98	-0,99
„Udělat kariéru“	3,23	3,79	0,56
Prestiž	3,85	4,02	0,18
Pracovní prostředí	4,65	4,73	0,08
Forma vlastnictví	2,61	4,18	1,58
Zajímavá práce	5,77	5,13	-0,64
Osobní rozvoj			
a seberealizace	5,53	4,94	-0,59
Jistota pracovního místa	4,50	4,48	-0,02

Absolventi vysokých škol mají nejvyšší aspirace v oblasti uplatnění vzdělání, osobního rozvoje a vykonávání zajímavé práce. To jsou zřejmě i důvody studia na vysoké škole a „tradiční“ aspirace spojené s profesemi vysokoškolsky kvalifikovaných osob v minulém i současném období, které odolaly v dřívějším režimu i mzdovému podhodnocení vzdělání. Patrně také v důsledku mnohaleté zažitě zkušenosti s nízkým odměňováním ani nyní aspirace na mzdu nejsou nijak vysoké. Významnější aspi-

rací vysokoškoláků je například *jistota zaměstnání*.

Při zhodnocení subjektivní reflexe uplatnění absolventů MU podle druhů studia (fakult) jsme použili standardizovaných odchylek od průměrného hodnocení celkem 17 následujících faktorů: Obtížnost získání zaměstnání; Práce v oboru; Nástupní platy; Aktuální platy; Spokojenost s platem; Perspektivnost zaměstnání; Obavy ze ztráty zaměstnání; Hodnocení vyhlídek čerstvých absolventů; Uplatnění vzdělání; Plat; Možnost kariéry; Prestiž povolání; Pracovní prostředí; Forma vlastnictví; Zajímavá práce; Osobní růst; Jistota zaměstnání.

Kladné hodnoty ukazují na vysokou satisfakci a naopak, součet odchylek jednotlivých faktorů indikuje pak pořadí fakult podle reflexe uplatnění absolventů MU v praxi.

Vytvořeně pořadí do značné míry koresponduje se společenskými změnami, které u nás od roku 1989 probíhají z hlediska možnosti ekonomického zhodnocení vzdělání. Ke *standardnímu* postavení se postupně přibližují i absolventi *aplikovaných* společenskovedních oborů jako je sociologie, psychologie a další. V nevýhodě jsou z tohoto hlediska mladí učitelé a lékaři, kteří jsou více vázáni na státní sektor než ostatní.

Souhrn odchylek od průměrného hodnocení

Pořadí	Fakulta	Hodnota
1.	Právnická fakulta	4,84
2.	Filozofická fakulta	1,52
3.	Přírodovědecká fakulta	0,30
4.	Pedagogická fakulta	-0,96
5.	Lékařská fakulta	-3,42

Respondenti byli vyzváni, aby mezi uvažovaných 6 položek-osobních cílů rozdělili 120 bodů podle toho, jaký význam tomu kterému z nich přisuzují, „průměrný“ faktor by tedy měl být ohodnocen zhruba 20 body. Životní cíle absolventů v celém období tří let po ukončení studia i u obou pohlaví byly vcelku stabilní. Obecně platí pořadí – doplnit znalosti, pak vydělat peníze, zajistit bydlení, s odstupem následuje rodina a zlepšení postavení v zaměstnání. I ženy, absolventky vysoké školy, ačkoliv v období po ukončení studia většinou děti ještě nemají, pocítují jako potřebu hlavně *doplnění*